

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Marty Fronczak-Pydych
pt. *Młodzi dorośli w obliczu problemów. (Nie)radzenie sobie z dorosłością*
napisanej pod kierunkiem
prof. DSW dr hab. Elżbiety Siarkiewicz**

Rozprawa doktorska mgr Marty Fronczak-Pydych jest szerokim opracowaniem teoretyczno-badawczym skupionym wokół problematyki niezwykle aktualnej, obecnej w przestrzeni dyskursów publicznych i dostrzeganej przez badaczy z zakresu szeroko pojętych nauk społecznych. To temat ważny i aktualny, niezwykle istotny dla dostrzeżenia i zrozumienia „bycia” z sobą i w świecie młodych dorosłych. O kategoriach wyłaniającej się „stającej się”, rodzącej się dorosłości piszą badacze i teoretycy, a jej symptomy obserwujemy w środowiskach ludzi młodych (nie)zamierzających „wybijać się” na dorosłość. Wskazane przez Arnetta (2000) subiektywne kryteria wychodzenia w dorosłość związane z akceptacją odpowiedzialności za siebie i innych wraz z osiągnięciem pełnej niezależności w różnych sferach funkcjonowania nie są często dostępne dla młodych, którzy jeszcze nie zamknęli etapu adolescencyjnego poszukiwania tożsamości i nie chcą/nie mogą pomyślnie przejść normatywnego kryzysu wczesnej dorosłości. Niezależnie od tego czy potraktujemy etap wyłaniającej się dorosłości jako kolejny, nowy okres w cyklu życia człowieka, czy jesteśmy zwolennikami stanowiska, iż mamy do czynienia raczej ze specyfiką kulturowo-społeczną przedłużającego się okresu uzyskiwania statusu dorosłości, nie sposób nie dostrzec zmian, które stają się udziałem młodych podejmujących vs odkładających w czasie realizację (może rezygnujących z realizacji?) kolejnych zadań rozwojowych i życiowych. Narastające problemy, wielorakie sytuacje trudne w życiu młodych ludzi uruchamiają zróżnicowane strategie zmagania się z nimi, poszukiwania rozwiązań. Doświadczenia badanych w tym zakresie także identyfikowała i opisywała Doktorantka.

Jej rozprawę lokuję przede wszystkim w przestrzeni pedagogii społecznej, pedagogiki młodzieży, poradownictwa.

Na uznanie zasługuje to, jak mgr Fronczak-Pydych poradziła sobie z deskrypcją i analizą doświadczeń młodych (nie)dorosłych, którzy zmuszeni są do radzenia sobie z coraz bardziej skomplikowaną, transformatywną rzeczywistością społeczną. Na wstępie pragnę podkreślić bardzo dobrze wykorzystane przez Doktorantkę możliwości zastosowanej strategii emicznej, które pozwoliły na rozumiejące wniknięcie do wewnętrznego świata życia badanych, a z racji wspólnoty doświadczeń stworzyły możliwość pogłębionego, interesującego poznawczo dla czytelnika, uwewnętrznienia realizowanego tematu.

Przedkładaną do oceny rozprawę oceniam wysoko, już na wstępie pragnę podkreślić, że czynione przeze mnie uwagi, elementy dyskusji prowadzonych w dalszej części recenzji, nie podważają w żaden sposób tej bardzo pozytywnej oceny.

Oceniana rozprawa to obszerne opracowanie - praca liczy (łącznie z bibliografią, spisem tabel i rycin oraz aneksem) 357 stron. Załączono do niej także płytę CD dokumentującą nagrane i spisane rozmowy, które Doktorantka zrealizowała z badanymi młodymi ludźmi.

Praca ma poprawną, nie budzącą zastrzeżeń strukturę, charakterystyczną dla opracowań badawczych w naukach społecznych. Dwa rozdziały teoretyczno-przeglądowe wprowadzają czytelnika w zasadniczy krąg rozważań, stanowiąc bardzo dobrą, wielowątkową, odwołującą się do interdyscyplinarnej literatury przedmiotu, podbudowę konstrukcji autorskiego projektu badawczego. Ten z kolei jest szczegółowo opisany w rozdziale III *Założenia metodologiczne przyjęte w pracy*. Jego wyniki zaś przedstawia rozdział IV *Radzenie sobie młodych dorosłych z problemami – wokół niepewności i napięć*. Całość podsumowują wnioski z badań odniesione do kategorii *homo consultans* z zakresu poradownictwa.

W rozdziale pierwszym Autorka koncentruje się na scharakteryzowaniu młodych dorosłych w kontekstach badań społecznych i kultury współczesnej. Stawia problem identyfikacji przedziału wiekowego wczesnej dorosłości, skupia się na paradygmatach jej badania (pozytywistycznym, interpretatywnym, krytycznym oraz postmodernistycznym w ujęciu Malewskiego), czy kategoriach aksjologicznej, socjologicznej, biograficznej, aksjologicznej i edukacyjnej dorosłości (w ujęciu Dubas). Dokonuje erudycyjnego oglądu dynamiki procesu dochodzenia do dorosłości koncentrując się na różnych jej wymiarach, odwołując się przy tym do szerokiej literatury z zakresu nauk społecznych. Następnie koncentruje się na kategorii problemów z uwzględnieniem ich zróżnicowanych typologii w poradownictwie, ich źródeł w okresie młodości, konstatując następnie swoiste nieprzygotowanie do dorosłości i konieczność przezwyciężania przeświadczenia o jej niemożliwych do zrealizowania, niepożądanych zadaniach z nią związanych. Wywód jest klarowny, bogaty informacyjnie, osadzony w adekwatnie dobranych źródłach. Z mojego

punktu widzenia zbędne jest swoiste wprowadzenie dokonane w omawianym rozdziale odnośnie do tego co Autorka zamierza w nim zawrzeć (s.10 dysertacji), wynika to bowiem jednoznacznie z tytułów poszczególnych podrozdziałów.

Drugi rozdział skupia się wokół kolejnej kategorii, istotnej z punktu widzenia tematu rozprawy, mianowicie na radzeniu sobie. Odwołuje się przy tym między innymi do tradycyjnego ujęcia tego procesu autorstwa Lazarusa i Folkman, traktując go jako działania podejmowane przez jednostkę w celu przywracania zaburzonej równowagi między wymaganiami a zasobami niezbędnymi do poradzenia sobie z nimi. Wskazuje na style i strategie radzenia sobie z problemami, ze szczególnym uwzględnieniem ich efektywności w okresie wczesnej dorosłości. Na wyeksponowanie zasługuje także fakt, że Autorka odwołuje się do koncepcji resilience, uznając wagę swoistej elastyczności, prężności, odporności, zdolności do regeneracji sił w sytuacjach stresowych, trudnych, kryzysowych, w których jednostki dobrze funkcjonują mimo przeciwności.

Wspomniane rozdziały przeglądowe stanowią bardzo dobrą podstawę teoretyczną do zbudowania oryginalnego, wartościowego autorskiego projektu badawczego. Jego założenia zostały szczegółowo opisane w rozdziale trzecim rozprawy. Doktorantka zasadnie, adekwatnie do postawionych celów badawczych deklaruje wykorzystanie metody dialogowej oraz etnografii wirtualnej w ramach strategii emicznej, sprowadzającej się do współobecności Doktorantki w przestrzeni życia badanych (realnej i wirtualnej) oraz podobieństwa (ze względu na wiek badaczki) doświadczeń charakterystycznych dla okresu wczesnej dorosłości. To oryginalny, wartościowy zamysł badawczy. Mgr Marta Fronczak-Pydych poszukiwała odpowiedzi na kilka zasadniczych pytań badawczych, które przybrały następującą postać (s.133 rozprawy):

- *Jak o swojej codzienności mówią młodzi dorośli?*
- *Jakich problemów doświadczają (...)?*
- *Które problemy życiowe sprawiają, że (...) szukają pomocy i wsparcia?*
- *Z jakich propozycji poradnictwa (...) korzystają?*
- *Jak młodzi dorośli oceniają dostępną dla nich ofertę poradnictwa?*
- *Jak postrzegają doświadczaną przez siebie sytuację poradniczą (...)?*
- *Jak (...) radzą sobie z doświadczanymi problemami?*

Te obszary problemowe wyznaczyły kształt prowadzonych przez Badaczkę rozmów i analiz materiału wizualnego – *memów* publikowanych przez młodych dorosłych w Internecie. Postępowanie badawcze, co charakterystyczne dla paradygmatu jakościowego, nie miało

charakteru linearnego, sprowadzało się jednak do kilku zasadniczych kroków. Po badaniach pilotażowych, służących krystalizowaniu zamysłu badawczego, nastąpiły badania właściwe związane z gromadzeniem informacji przy wykorzystaniu rozmów z młodymi dorosłymi (plus rejestracja i transkrypcja rozmów) oraz będących wynikiem przeglądania portali społecznościowych w celu identyfikowania *memów* odzwierciedlających problemy wskazywane przez badanych w ich wypowiedziach. W dalszej kolejności nastąpiła identyfikacja badanych obszarów – problemów młodych dorosłych i sposobów radzenia sobie z nimi – obecnych w zgromadzonym materiale dialogowym i wizualnym. Etap ten był długotrwały, wymagał wielokrotnego namysłu i uszczegóławiania oraz porządkownia zebranych danych, które w ostatniej fazie podlegały deskrypcji i interpretacji.

Na docenienie zasługuje zarówno interesujący zamysł badawczy polegający na łączeniu analiz słowa i obrazu dla pogłębionego wnikania w świat życia młodych dorosłych, jak i sprawność Doktorantki w zakresie posługiwania się metodami jakościowymi, co wymaga nie tylko szerokiej wiedzy teoretycznej i metodologicznej, ale także wrażliwości, uważności i refleksyjności badacza. Nie bez znaczenia jest tu fakt, że Doktorantka (z pełną świadomością zalet i wad tego założenia) uczestniczyła w badaniach nie tylko jako badacz, ale także jako przedstawicielka młodych dorosłych, z którymi nawiązywała kontakt i mogła prowadzić w miarę swobodny dialog. W badaniach uczestniczyło dwadzieścioro młodych dorosłych (22-35 lat), o zróżnicowanej sytuacji życiowej i cechach socjodemograficznych. Autorka wskazuje na wysycenie treści prowadzonych rozmów w badanej, celowo dobranej próbie. Zwraca uwagę skoncentrowanie badanych w województwie dolnośląskim i samym Wrocławiu. Jakkolwiek badania jakościowe nigdy nie prowadzą do uogólnień, a dobór próby ma najczęściej charakter nielosowy, wydaje się, że poszerzenie próby badawczej o osoby z innych rejonów Polski i środowisk społecznych oraz jej silniejsze skontrastowanie wewnętrzne otworzyłoby nowe pola eksploracji i analiz. To nie tyle zarzut pod adresem Doktorantki, co sugestia do potencjalnego wykorzystania w kontynuacji (mam nadzieję) Jej badań. Te bowiem niewątpliwie stwarzają takie możliwości, rodząc kolejne pytania, zachęcając do pogłębiania i poszerzania weryfikacji.

Wart podkreślenia jest także fakt, że Doktorantka ma świadomość etyczną prowadzonych badań, a opis ich przebiegu świadczy o tym, że dołożyła starań aby zadbać o dobrostan badanych.

Rozdział prezentujący postawy metodologiczne badań własnych Doktorantka przygotowała solidnie, choć wydaje się, że wywód jest miejscami nieco zbyt rozbudowany, niepotrzebnie skoncentrowany na szerokich rozważaniach ogólnometodologicznych (to zabieg dość charakterystyczny dla młodych badaczy), wykraczających poza założenia realizowanego

projektu, co sprawia wrażenie niepotrzebnego powtarzania się niektórych treści. Skoncentrowanie treści na autorskim zamyśle badawczym wraz z pewną ich syntezą stanowiłoby w moim odczuciu zaletą tego fragmentu pracy.

Rozdział czwarty dysertacji poświęcono prezentacji i analizie wyników badań jakościowych zrealizowanych przez Autorkę. Trzeba przyznać, że wielość i różnorodność pozyskanego materiału narracyjnego i dialogowego stwarzała zapewne Doktorantce ogromne wyzwanie związane z jego porządkowaniem, wyłanianiem kategorii analizy i przejrzystą prezentacją, zwłaszcza, że w tej kwestii trudno o jednoznaczne wytyczne, a od prowadzącego badania wymagana jest duża dojrzałość oraz zdolność analitycznego myślenia. Z tym trudnym zadaniem Autorka dobrze sobie poradziła, choć nie stosowała zbyt zaawansowanych technik analizy, ograniczając się do porządkowania i grupowania pozyskanego materiału narracyjnego oraz *de facto* ilustracyjnego wykorzystania materiału wizualnego.

Doktorantka dokonała deskrypcji trzech grup problemów identyfikowanych przez młodych dorosłych:

- związanych z tworzeniem indywidualnych projektów życia,
- budowaniem i odrzucaniem odpowiedzialności za siebie i innych,
- zabieganiem o sukces w życiu i podnoszenie jego standardów („efekt windy”).

Koncentrowała się nie tylko na ich wskazaniu i opisanu istoty, ale starała się także pokazać zindywidualizowane, wymykające się próbom typologizacji sposoby radzenia sobie młodych z tymi problemami.

Mgr Fronczak-Pydych w sposób interesujący przedstawia poszczególne ze wspomnianych grup problemów, szeroko ilustrując adekwatnie dobranymi fragmentami narracji badanych i materiałem wizualnym – oryginalnymi *memami* tworzonymi przez młodych ludzi. Jednocześnie prowadzi szeroką dyskusję uzyskanych wyników, a analizę fenomenologiczną odwołuje do interdyscyplinarnej literatury przedmiotu. To bardzo interesujący dla czytelnika, ekspresywny tekst, pozwalający dostrzec unikatowy świat życia konkretnych młodych ludzi, którzy podzielili się z Doktorantką swoimi przemyśleniami, emocjami, fragmentami osobistych doświadczeń. Autorka konstatuje stereotypowo indywidualizację i różnorodność procesów radzenia sobie z problemami przez młodych, ale wyciąga też szersze, ważne wnioski w tej kwestii. Wskazuje na relatywnie rzadkie korzystanie z różnych form zinstytucjonalizowanego poradnictwa, częste z kolei wykorzystywanie Internetu jako narzędzia wsparcia i pomocy oraz przyzwolenie na korzystanie z różnych form psychoterapii w sytuacjach kryzysowych, a także gotowość młodych do samopomocy oraz poszukiwanie przez nich wsparcia emocjonalnego w relacjach międzyludzkich.

Deskrypcję każdej z wyżej wymienianych grupy problemów Autorka kończy rozważaniami dotyczącymi koncepcji poradnictwa i modeli działalności doradców w oparciu o publikację B. Wojtasik (1993). Tu nie bardzo przekonuje mnie zabieg trzykrotnego zamieszczenia w tekście dysertacji tego samego schematu autorstwa prof. B. Wojtasik(1993) z zaznaczonym kolorystycznie dominującym w danym przypadku typem poradnictwa (s.209, s.257, s.284 dysertacji). Zabieg wydaje się zbędny. Nie do końca mogę się też z Doktorantką zgodzić co do czynionych prób przyporządkowania poradnictwa dyrektywnego sposobom poszukiwania wsparcia w sytuacjach tworzenia przez młodych projektu życia, poradnictwa dialogowego – problemom związanym z budowaniem i odrzucaniem odpowiedzialności za siebie i innych czy poradnictwa liberalnego – młodzieńczemu zabieganiu o sukces i życiowy luksus. W sytuacji wielości, złożoności i niepowtarzalności sposobów radzenia sobie badanych w sytuacjach trudnych, stresowych, kryzysowych te próby typizacji wydają się mocno uproszczone. Dla przykładu specyfika problemu z kręgu np. tych związanych z tworzeniem projektu życia (a znajdują się w tym obszarze tak różne problemy, jak np. kwestia adekwatnej autoidentyfikacji swoich mocnych stron i poszukiwania sensu swojej aktywności zawodowej, ale też efektywne poszukiwania źródeł finansowania realizacji potrzeb) wiązać się będzie z różnymi typami poradnictwa, które zapewne będą ewoluować w miarę pojawiających się potrzeb klienta. Typ relacji doradczej i modele działalności doradcy będą także wyznaczone przez osobowościowe charakterystyki klientów i samych doradców. Nie do końca zatem uprawniony jest zabieg „przyporządkowania” określonego typu poradnictwa do bardzo szerokiego spektrum problemów z danego obszaru i zróżnicowanych osobowości jednostek ich doświadczających.

Rozdział czwarty jest jednak generalnie bardzo interesujący poznawczo, wnoszący wiele nowych jakości do obrazu młodych dorosłych zmagających się z problemami i trudnościami tego etapu życiowego. Doktorantka zaprezentowała się w tych analizach jako osoba refleksyjna, autentycznie starająca się przenikać rzeczywistość będącą udziałem badanych, zrozumieć rozmówców, a prowadzone analizy fenomenologiczne dowodziły Jej kompetencji teoretycznych. W swoich rozważaniach Autorka przyjęła logikę poprzecznej analizy pozyskanego materiału narracyjnego (kierując się wskazanymi polami problemowymi), wydaje się, że równie interesujące byłoby zastosowanie podłużnego modelu analizy i zaprezentowanie jednego, kilku studiów przypadków pokazujących nie tyle *en bloc* problemy młodych, co konkretnych pojedynczych ludzi zmagających się z wieloma problemami i stosujących personalnie dobrane strategie radzenia sobie z nimi. Nie jest to jednak w żadnej mierze zarzut pod adresem Doktorantki, tylko sugestia innej możliwości potraktowania tematu.

W syntetycznym rozdziale *Wnioski – być jak homo consultans* Autorka odnosi się do czterech kategorii analizy dorosłości (z koncepcji M. Malewskiego, 2013), dostrzegając w zgromadzonych narracjach próby odpowiedzi przez badanych na pytanie o to jacy młodzi dorośli są/ mogą być (kontekst opisowy), jakimi chcą być/jakimi być powinni (kontekst normatywny). W rozważaniu wkradł się jednak błąd, bowiem kategorii opisowo-konstruktywistycznej przypisuje Doktorantka pytanie o to *jacy dorośli powinni być* (to paradygmat normatywno-konstruktywistyczny) nie zaś *jakimi ludzie dorośli mogą być* (s.291-292 dysertacji)? Nie do końca jest też dla mnie jasne postawione przez Autorkę pytanie: *czy istnieje jedynie rola dorosłości dla poradnictwa a rola poradnictwa w konstruowaniu dorosłości już nie?* (s.292 dysertacji). To zapewne lapsus językowy, a pierwsza część tego pytania wymagałaby doprecyzowania.

Dysertację wieńczy bardzo bogata bibliografia oraz aneks zawierający uzupełniający materiał narracyjny i wizualny.

Mgr Fronczak-Pydych przedstawiła do oceny oryginalne opracowanie teoretyczno-badawcze i z powodzeniem zrealizowała postawiony cel badań, jakim uczyniła *identyfikację i opis problemów napotykanym przez młodych dorosłych w kreowaniu swojego życia oraz identyfikację i opis sposobów radzenia sobie uruchamianym przez młodych dorosłych podczas doświadczanych trudności/problemów* (s.132 dysertacji), dowodząc tym samym kompetencji w zakresie rozwiązywania problemów badawczych w obszarze pedagogiki.

Podsumowując, zasadniczymi zaletami przedkładanej do oceny rozprawy doktorskiej są:

- jej dobre osadzenie w interdyscyplinarnej literaturze przedmiotu,
- kompetencje metodologiczne Autorki w zakresie stosowania metodologii badań jakościowych,
- dobrze zaprezentowane analizy pozyskanego materiału narracyjnego i adekwatnie wykorzystanego w charakterze ilustracyjnym - materiału wizualnego.

Z uwagi na aktualność tematu, interesujący poznawczo zgromadzony materiał narracyjny i wizualny, sugeruję publikację dysertacji, po dokonaniu pewnych skrótów (np. w rozdziale metodologicznym), wyeliminowaniu wskazywanych w powyższym wywodzie niedociągnięć i usterek.

Konkludując, na podstawie powyższych rozważań stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska mgr Marty Fronczak-Pydych spełnia wszystkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim Ustawą z dnia 20 lipca 2018 roku *Prawo o szkolnictwie wyższym i*

nauce. W związku z tym, wnoszę do Rady Akademickiej DSW o dopuszczenie mgr Marty Fronczak-Pydych do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie – pedagogika.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'M. Fronczak-Pydych', is located in the upper right quadrant of the page.